

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-8>

Книженко О.О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології,
Національна академія Служби безпеки України*

Ангелуца Н.П.

*старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Національна академія Служби безпеки України*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3 березня 2022 року КК України доповнено ст. 111–1 «Колабораційна діяльність», яка вміщує вісім частин та має примітку. Нова норма сконструйована таким чином, що в семи із восьми частин зазначеної статті описано самостійні склади кримінальних правопорушень й тільки у восьмій частині вказуються кваліфікуючі ознаки, які стосуються не всіх описаних вище діянь, а лише тих, які вказані в п'ятій, шостій та сьомій частинах.

Також варто вказати й на те, що за діяння, які описані в перших двох частинах ст. 111–1 КК України встановлено тільки один вид покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Згідно з ч. 2 ст. 12 КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі є кримінальним проступком.

Таким чином, діяння, описані в перших двох частинах статті 111–1 КК України є саме кримінальними проступками, оскільки законодавець за них встановив покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Така редакція зазначеної норми вказує на необхідність внесення змін до назви Розділу I

Особливої частини КК України, оскільки чинна не враховує положень ст. 12 КК України. Поняття «злочини» необхідно замінити на «кримінальні правопорушення».

Необхідно зазначити також й на те, що передбачення в частинах 1 та 2 ст. 111–1 КК України тільки одного виду покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, – може призвести до безкарності діяння у разі коли особа є, приміром, безробітною. У таких випадках кримінально-правовий вплив буде обмежено лише самим фактом засудження під час винесення обвинувального вироку. Чи цього прагнув законодавець, приймаючи вказану норму? У пояснювальній записці до законопроекту, яким запропоновано зміни, вказується на те, що він розроблений з метою встановлення справедливого покарання для осіб, які співпрацюють з державою-агресором [1]. Проте навряд чи назвеш покарання справедливим, якщо в дійсності воно не може бути реалізованим. Отже, зазначені положення закону також необхідно вдосконалити та передбачити альтернативні види покарань.

Висвітлення об'єктивної сторони, потребує врахування того, що законодавець у ст. 111–1 КК України описав декілька самостійних складів кримінальних правопорушень.

Так, ч. 1 ст. 111–1 КК України визначає кримінально караними наступні діяння:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

- публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- публічні заклики громадянином України до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Згідно з ч. 1 примітки ст. 111–1 КК України публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного

кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

Законодавець вказав тільки на дві ознаки публічності діяння. А саме, це – використання мережі Інтернет та засобів масової інформації. Проте вказаними ознаками публічність діяння не обмежується. Тобто публічними є дії, що полягають у відкритих висловленнях, що є доступними для невизначеного кола осіб. Ці висловлювання мають містити в собі невизнання громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Відповідно до ст. 111–1 КК України ознака публічності стосується двох діянь: 1) заперечення та 2) закликів. Визначення термінів «заперечення» та «заклики» законодавець не розкриває.

Під запереченням варто розуміти невизнання окремих фактів чи подій. Законодавець кримінально караним визнає не будь-яке заперечення, а тільки публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Отже ч. 1 ст. 111–1 КК України передбачено публічне заперечення:

- здійснення збройної агресії проти України;
- встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Частиною 3 ст. 111–1 КК України встановлено відповідальність за здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» закладом освіти є юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [2].

Вказаною нормою закону про кримінальну відповідальність передбачено дві форми протиправного діяння:

– здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утворенню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України;

– дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Пропаганда – це поширення в закладах освіти підтримки та необхідності збройної агресії проти України та тимчасової окупації частини території України.

Друга форма протиправних дій викликає чимало запитань.

Так ч. 3 ст. 111–1 КК України передбачено кримінальну відповідальність громадян України дії яких «спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти». Як бачимо законодавець не конкретизував що саме мається на увазі. Отже, визначаючи об'єктивну сторону вказаного кримінального правопорушення, необхідно звертатися до спеціального закону – Закону України «Про освіту». Зокрема, ст. 32 цього закону говорить, що стандарт освіти визначає:

- вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня;
- загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти;
- інші складники, передбачені спеціальними законами.

Стандарти освіти розробляються відповідно до Національної рамки кваліфікацій [2].

Тобто, виходячи із наведеного, приміром, викладання громадянином України математики чи іншого предмету в молодших класах на тимчасово окупованих територіях також підпадатиме під впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, оскільки будь-яке викладання в закладах освіти має відповідати встановленій освітній програмі відповідного рівня (ст. 33 Закону України «Про освіту») [2], яка, в свою чергу, дотримує встановлені стандарти.

Чи несуть у собі наведені дії суспільну небезпечність для України як держави? Суспільно-небезпечними є діяння, які пов'язані із формуванням політичного світогляду, який шкодить Україні, а не

будь-яка викладацька діяльність в закладах освіти. Отже законодавець надто широко визначив межі караності. Доцільно це діяння тлумачити так, щоб під дію закону про кримінальну відповідальність підпадали діяння, пов'язані із формуванням у школярів політичного світогляду, який шкодить Україні.

Подібна ситуація має місце й при викладенні тексту ч. 4 ст. 111–1 КК України. Зокрема законодавець визначає, що кримінально караною є провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора. Для прикладу, власник пекарні, проводячи свою господарську діяльність, уклав угоду із окупаційною адміністрацією держави-агресора для постачання хліба до закладів освіти, дитячих садочків чи лікарень. Чи містять ці дії суспільну небезпечність для України як держави? Формально такі дії вже мають оцінюватися як злочинні, оскільки законодавець не вказав жодних обмежень щодо видів господарської діяльності. Це по-перше. По-друге, якщо буквально тлумачити положення ч. 4 ст. 111–1 КК України, то її положення мають поширюватися не тільки на громадян України, а також й на іноземців та осіб без громадянства. До такого висновку спонукає зміст ст. 111–1 КК України. Як вже зазначалося вище, в семи з восьми частин цієї статті описуються самостійні склади кримінальних правопорушень. У двох з них (ч. 4 та ч. 6 ст. 111–1 КК України) законодавець не вказує на коло суб'єктів кримінального правопорушення, а в решті конкретизує, що це має бути саме громадянин України. Здавалося б, що шляхом системного тлумачення можна було б дійти висновку, що про громадянина України йдеться у будь-якій частині ст. 111–1 КК України. Проте, застереження, яке міститься в ч. 6 ст. 111–1 КК України наступного змісту – «за відсутності ознак державної зради», – засвідчує про протилежне. Такий зміст закону про кримінальну відповідальність навряд чи відповідає принципу правової визначеності. Згідно з ним обмеження будь-якого права повинно базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Передусім кримінально караними мають визнаватися дії, пов'язані з визнанням та сприянням окупаційній владі під час здійснення господарської діяльності, а не сам факт її здійснення. Приміром, це може бути участь у тендері в державних закупівлях держави-окупанта. Також до такої господарської діяльності можна віднести виробництво товарів чи надання послуг, що використовуються збройними силами держави-агресора тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222> (дата звернення: 01.06.2022).
2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.06.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-9>

Ковкіна Євгенія Володимирівна

*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
ННЦ «ІСЕ ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна*

ОСНОВНІ ОБ'ЄКТИ Й ЗАВДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із початком повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації на територію незалежної України на законодавчому рівні відбувається активне оновлення й доповнення існуючих нормативно-правових актів держави, зокрема, й Кримінального